

Konstantnost syntaktické funkce mezi jazyky

LIBUŠE DUŠKOVÁ

Syntactic constancy across languages

ABSTRACT: This article presents the findings of a detailed inquiry into syntactic constancy between English and Czech; the clause elements under discussion include the subject, object, adverbial and subject complement. The project assumes the general validity of the principle of end focus (basic distribution of communicative dynamism) as a superordinate factor with respect to syntactic structure. Since the primary word order principle differs in English (grammatical function) and Czech (functional sentence perspective or FSP), the presentation of identical content in the same linear order may involve a different syntactic structure. These assumptions are tested by comparing parallel texts. Instances of divergent syntactic structure are collected and analyzed against the background of identical syntactic renderings which provide the constancy measure. Clause elements are considered with respect to syntactic function, including the formal indicators thereof, sentence position, and the FSP function. The role of FSP as a factor of syntactic divergence has largely been confirmed especially where the divergence involves the subject. In the case of postverbal elements, motivating factors were primarily found in different verb valency and the more nominal character of English. These two factors play a role in the English-Czech translation direction, besides greater compliance of syntactic with semantic structure.

Tento příspěvek předkládá výsledky několikaletého výzkumu syntaktické konstantnosti mezi angličtinou a češtinou, v němž byly doposud zpracovány konstitutivní větné členy podmět, předmět, příslovečné určení a jmenná část přísudku. Původní záměr byl koncipován s výhledem na zahrnutí jiných jazyků, avšak realizace tohoto záměru zůstala u prvního zkoumaného členu, podmětu, který byl předmětem též studie anglicko-německé (Nekvapilová, 1998).

Jednotlivé větné členy se zkoumají z hlediska vztahů mezi třemi aspekty: syntaktickou funkcí, aktuálněčlenskou funkcí a slovosledným postavením ve větě. Takto vymezený předmět výzkumu vychází ze specifické situace v angličtině, jejíž analytický charakter vytváří podmínky pro potenciální rozpor mezi gramatickým slovosledným principem, který je v angličtině primární, a univerzálním principem informační struktury klást jádro výpovědi na konec věty, tedy principem základního rozložení výpovědní dynamičnosti s nejméně dynamickým prvkem na začátku a nej dynamičtější prvkem na konci. Na rozdíl od češtiny, v níž je hierarchie těchto slovosledných principů opačná a nevytváří podmínky pro potenciální rozpor mezi nimi, v angličtině někdy tyto principy působí proti sobě. Koncového postavení jádra výpovědi lze ovšem dosáhnout pomocí některých syntaktických konstrukcí (především pasiva a existenciální konstrukce, viz Mathesius, 1975, s. 85, 101, 118-119; Dušková, 1972, 2002). Nicméně v koncové pozici se rovněž často vyskytují prvky tematické (Firbas, 1992, s. 42, 45, 49-50, 59-62; Sgall - Hajičová - Buráňová, 1980, s. 121-127; Dušková, 1999b). Mathesius považoval odchylky od základního rozložení výpovědní dynamičnosti, zejména nezákladové podmínky v počáteční pozici, za projev jisté necitlivosti angličtiny k principu aktuálního členění. Tento názor korigoval Firbas (1966; 1992, kap. 4 a 7) v tom směru, že do prostředků aktuálního členění věty (AČV) zahrnul kontextovou závislost a sémantickou strukturu.

Výzkum syntaktické konstantnosti vychází z hypotézy, že má-li princip koncového postavení jádra výpovědi univerzální platnost — platnost tohoto principu v angličtině byla prokázána sice nikoliv obecně, nicméně ve velké většině případů (Dušková, 1999b) — lze předpokládat, že identický obsah bude v obou jazycích prezentován v stejném lineárním pořadí bez ohledu na syntaktickou strukturu: jinak řečeno, že aktuálněčlenská struktura je nadřazena struktuře syntaktické. Tento vztah se zkoumá na paralelních překladových textech, překladech anglických originálů do češtiny a českých originálů do angličtiny. Doposud se pracovalo pouze se vzorky beletristickými, výsledky jedné dílčí studie textu odborného by měly být k dispozici v tomto roce.

Zvolená metoda není ideální, neboť vždy existuje více než jeden možný způsob překladu. Pro daný cíl však jiná možnost není, a jak přibývá seřazených dvojic originálů a překladů v elektronické podobě, je její používání na vzestupu (viz Johansson - Oksefjell, 1998). V zásadě byly excerpovány pouze věty, v nichž všechny lexikální jednotky věty v originálu měly protějšky v odpovídající větě překladu, tj. volné překlady byly vyloučeny. Pokud se v překladech vynoří zřetelné vzorce ve více než jednom prameni, lze předpokládat, že nejde o idiolekt překladatele, nýbrž o reflexi systémových vztahů mezi zkoumanými jazyky. Těto metody bylo již použito pro výzkum slovnědruhové konstantnosti substantiva (Klégr, 1995); syntaktický aspekt je zde zahrnut v oddílech pojednávajících o konstantnosti substantivních syntaktických funkcí.

Předkládané výsledky čerpají z dřívějších studií (Dušková, 2002, 2004a, 2004b, 2005) a v případě podmětu, předmětu a zčásti i příslovečného určení větší či menší měrou z dvou diplomových prací (Čermáková, 1999; Valehrachová, 2002, 2003) a dvou prací seminárních (Komárkova, 2000; Koubová, 2002). Mezijazyková syntaktická konstantnost všech větných členů byla zkoumána stejnou metodou: pro každý byly použity čtyři vzorky, dva české a dva anglické originály a jejich překlady do druhého jazyka. Z každého vzorku bylo excerpováno 50 divergentních protějšků příslušného větného členu, tj. 100 pro každý jazyk, na pozadí protějšků shodných. Míra syntaktické konstantnosti příslušného větného členu byla stanovena na základě počtu shodných protějšků potřebných pro získání 50 protějšků odlišných.

U všech zkoumaných větných členů byly brány v úvahu kromě postavení ve větě též formální indikátory příslušné funkce, které ovšem úzce souvisejí s větnou pozicí. V těchto dvou aspektech jsou mezi angličtinou a češtinou největší rozdíly. Avšak ani pokud jde o aktuálněčlenskou funkci, není mezi češtinou a angličtinou vždy shoda: i zastoupení tematické a rematické funkce se může lišit v důsledku rozdílů ve formálních indikátorech a pozici příslušného větného členu.

Podmět se v angličtině a češtině liší ve všech třech aspektech: v češtině je indikován morfologickými prostředky, proto není pozičně omezen. V angličtině je určen pozicí, je tedy převážně vázán na začátek věty nebo preverbální postavení. Tuto pozici zaujímá téměř v 80 % svého výskytu (78,5 %, viz Dušková, 1975). V češtině se v počáteční pozici často vyskytují jiné větné členy: příslovečné určení je téměř stejně četné jako podmět: 29,3 % a 33,5 % (Dušková, 1975). Z toho vyplývají rozdíly v zastoupení aktuálněčlenských funkcí: rematická funkce českého podmětu (v koncové pozici) je téměř dvakrát tak častá jako rematický podmět v angličtině: 22,4 % oproti 12,4 % (Dušková,

1986). Ve studii Uhlířové (1974) se procento českých podmětů s rematickou funkcí uvádí ještě vyšší: 33. Pokud jde o tematickou funkci anglických podmětů, upozornil na ni už Mathesius (1947); podle kvantitativních údajů (Dušková, 1986) je anglický tematický podmět asi o 9 % častější než tematický podmět český (85,8 % oproti 77,2 %). V případě předmětu je situace obdobná, pokud jde o formální indikátory: v angličtině opět hraje primární roli slovosled. Aktuálněčlenská funkce však nevykazuje zásadní rozdíly: v obou jazycích je předmět podle kontextové nezapojenosti/zapojenosti rematický nebo tematický, a v případě rematické funkce je jeho pozice shodná s pozicí syntaktickou. K neshodě dochází, je-li předmět tematizován kontextem. Základní pozice tematických předmětů v angličtině je opět postverbální. Jsou to právě tematické předměty a tematická adverbialia v koncové pozici, která představují hlavní odchylku od základního rozložení výpovědní dynamičnosti (Dušková, 1999b).

Pokud jde o příslovečné určení, jeho realizační forma je v obou jazycích shodná: jsou to příslovce nebo předložkové vazby (větné realizace větných členů byly z výzkumu vyloučeny). Také distribuce aktuálněčlenských funkcí nevykazuje ve zkoumaných jazycích zásadní rozdíly. Co se týče pozice, na rozdíl od podmětu a předmětu je postavení příslovečného určení v angličtině do značné míry mobilní, je tedy disponováno zaujímat pozici, která odpovídá jeho aktuálněčlenské funkci. Tato dispozice se však týká jen některých sémantických rolí: tematická temporální a lokativní adverbialia mají základní postavení na konci.

Jmenná část přísudku se jeví z těchto tří hledisek ve zkoumaných jazycích jako nejméně odlišná. V češtině má sice specifickou formu instrumentálu, avšak většinou je realizována nominativem. Vzhledem k převážně rematické funkci (přes 90 %, viz Uhlířová, 1974) stojí skoro vždy za slovesem. Situace je tedy v obou jazycích v zásadě obdobná.

Z těchto úvah vyplynul předpoklad, že ten větný člen, který se liší ve zkoumaných aspektech nejvíce, bude nejméně konstantní, kdežto kde je shodných rysů více, bude konstantnost větší. Kvantitativní výsledky studie jsou shrnuty v tabulkách 1 a 2.

Tabulka 1: Anglické syntaktické protějšky českého S, O, Adv a Cs

	stejně		odlišné		celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
podmět	2378	95,65	100	4,35	2478	100
adverbialie	1708	93,95	100	6,05	1808	100
předmět	801	88,9	100	11,1	901	100
jmenná část přísudku (C _s)	444	81,6	100	18,4	544	100

Tabulka 2: České syntaktické protějšky anglického S, O, Adv a Cs

	stejně		odlišné		celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
podmět	2642	96,15	100	3,85	2742	100
adverbialie	1398	93,3	100	6,7	1498	100
předmět	599	85,7	100	14,3	699	100
jmenná část přísudku (C _s)	165	62,2	100	37,8	265	100

	abs. = %			
	podmět	adverbiále	předmět	c _s
podmět	9*	18	45	16
přímý předmět	28	44	X	19
nepřímý předmět	3	-	5	-
předložkový O	10	-	X	-
předložkový O jako druhý O	-	-	9	-
adverbiále	9	X	11	6
sloveso	4	1	-	-
modal vb + sloveso	-	-	-	5
inkluze do slovesa	-	5	6	29
jmenná část přísudku	2	5	14	X
doplňk předmětu	-	-	-	13
premodifikace	-	23	-	7
postmodifikace	-	2	2	-
posesivní determinátor	16	-	8	-
přístavek	-	-	-	2
bez protějšku	19	-	-	-
varia	-	2	-	3
celkem	100	100	100	100

* podměty v anglických protějšcích českých bezpodmětových vět

Tabulka 4: České odlišné syntaktické protějšky anglického S, O, Adv, Cs

	abs. = %			
	podmět	adverbiále	předmět	Cs
podmět	x	26	22	16
přímý předmět	54	20	x	15
nepřímý předmět	13	-	-	-
předložkový O	3	-	-	-
adverbiále	16	x	42	18
sloveso	6	4	-	3
komplement <i>seem a look</i>	-	-	-	11
inkluze do slovesa	-	29	30	33
jmenná část přísudku	1	-	3	x
doplňk předmětu	-	-	-	2
premodifikace	-	15	-	1
postmodifikace	-	3	2	-
bez protějšku	5	-	-	-
přístavek	-	-	-	1
varia	2	3	1	-
celkem	100	100	100	100

Ve světle těchto kvantitativních výsledků se předpoklad o relativní míře syntaktické konstantnosti zkoumaných větných členů ukázal být mylný. Projevilo se působení jiných faktorů, což se ovšem očekávalo. Aktuálněčlenská funkce byla nazírána jen jako jeden potenciální faktor syntaktické divergence. Nicméně vysoká míra konstantnosti podmětu vedla k dodatečnému výzkumu, který přinesl jistou korekci: podmět byl do-

plňkově zkoumán nikoliv z hlediska syntaktické konstantnosti, nýbrž z hlediska konstantnosti aktuálněčlenské funkce rématu. Výsledky skutečně ukázaly, že míra konstantnosti rematických podmětů je podstatně nižší, a to v obou směrech kolem 80 %: A>Č 78 %, Č>A 80 % (Dušková, 2002).

Toto dvojí zpracování podmětu bylo výjimečné. Veškerý ostatní provedený výzkum je zaměřen na konstantnost syntaktickou. Přehled divergentních syntaktických protějšků všech dosud zkoumaných větných členů je uveden v tabulkách 3 a 4.

Následující diskuse se soustřeďuje na nejčastější divergentní protějšky zkoumaných větných členů s cílem určit faktory, které se na divergenci podílejí nejvíce.

V případech podmětu, nejkonstantnějšího větného členu (tabulka 1 a 2: kolem 96 %), jsou nejčastější divergentní protějšky předmět (tabulka 3: 28 %), viz (1), případy bez explicitního ekvivalentu (19 %), viz (2), a posesivní determinátory (16 %), viz (3).

(1)	(a) V každém muži je kus SOBCE	(K1C, 23)
	every man has a selfish STREAK in him	(K1E, 14)
	(b) proto, že z ní na mne číšel CHLAD	(K1C, 33)
	because it gave me the SHIVERS	(K1E, 22)
	(c) dr. Proppera ranila MRTVICE	(FLC, 8)
	Dr. Propper's had a STROKE	(FLE, 2)
(2)	že náš zpěv nikdo NEZASLECHNE	(K1C, 22)
	our singing would go UNHEARD	(K1E, 13)
	(that nobody would HEAR our singing)	
(3)	v tom mám nejlepší POSTAVU	(K1C, 25)
	they show off my figure BEST	(K1E, 15)

Z těchto tří nejčastějších typů divergence zejména první svědčí pro hypotézu, z níž studie vycházela, o vlivu AČV na syntaktickou strukturu. Lineární řazení korespondujících lexikálních prvků je v obou jazycích obdobné: prvek s tematickou funkcí stojí na začátku, prvek s rematickou funkcí na konci. Příklad (1a) ilustruje dost výrazný rys angličtiny, toleranci k tematickým prvkům v koncové pozici za rématem. To je typická základní struktura existenciální konstrukce, která je prostředkem umístění rematického prvku za sloveso:

(4) There is a NOTE on your desk.	(J2E, 10)

V příkladu (2) se koncová pozice rematického prvku jako faktor syntaktické divergence projevuje rovněž: vynechání explicitního protějšku podmětu v důsledku použití pasiva umožňuje, aby byl rematický prvek i v angličtině umístěn na konci. V tomto případě je jím sloveso, které by v aktivu stálo uprostřed věty: *That nobody would HEAR our singing*, přičemž by indikace struktury AČV spočívala na umístění intonačního centra, což nemusí být v psaném textu jednoznačné.

Pokud jde o reflexi podmětu v posesivu, viz (3), bylo by třeba ji dále zkoumat: z dosavadních dokladů se distinktivní vzorce nevynořují. V tomto příkladu syntaktická divergence nevede ke koncové pozici téhož prvku: v češtině *postavu*, v angličtině *best*. Jelikož však modifikace v substantivní frázi, není-li kontextově zapojena, je dynamičtější než řídicí substantivum (Svoboda, 1968), je vlastně aktuálněčlenská struktura obdobná s rozdílem v syntaktické realizaci rématu: jeden větný člen v češtině (předmět s modifikací), dva v angličtině (předmět + určení způsobu).

České divergentní protějšky anglického podmětu (tabulka 4) vytvářejí ještě zřetelnější vzorce. V češtině je ovšem nelze připisovat principu umístit větný prvek s určitou aktuálněčlenskou funkcí na odpovídající místo, neboť toho lze dosáhnout pouhými změnami v slovosledu.

Divergence anglický podmět > český předmět je zastoupena téměř dvojnásobkem dokladů (54) ve srovnání s opačným směrem (28). Další dva divergentní protějšky s výskytem nad 10 jsou příslovečné určení (16 výskytů) a nepřímý předmět (13 výskytů).

Není jisté náhodou, že korespondence mezi anglickým podmětem a českým předmětem ve většině případů zahrnuje změnu slovesného rodu (35 případů z 54), viz (5).

- (5) At dawn she was awakened by the SOUND of RAIN (BE, 56)
Za svítání ji probudil DÉŠŤ (BC, 62)

Doklady beze změny rodu většinou vykazují průvodní divergenci ve volbě slovesa: v příkladu (6) se anglická verbonominální konstrukce *have + ache* reflektuje v plno významovém lexikálním slovese *bolet*, (7) má proti *be > mít*.

- (6) she had TOOTHACHE that morning (BE, 10)
bolely jí to ráno ZUBY (BC, 13)
(7) Her face was PALE and LONG. (J2E, 27)
Tvář měla BLEDOU a PODLOUHLOU. (J2C, 435)

Tyto divergence odrážejí systémové rozdíly mezi oběma jazyky, v případě pasiva jeho odlišné postavení v českém slovesném systému, v případě protějšků beze změny rodu verbálnější povahu češtiny. Případy českého *mít* + předmět oproti anglickému *be + C_s* jsou dost časté, bude je třeba dále zkoumat.

Druhý nejčastější český divergentní protějšek anglického podmětu je příslovečné určení (16 %, tabulka 4), viz (8); jediný další odchylný protějšek s výskytem nad 10 je nepřímý předmět (13 %), viz (9).

- (8) her mouth opened to emit a SOUND (BE, 36)
z pootevřených úst jí unikl ZVUK (BC, 41)
(9) Bemie hadn't after all OWNED the house. (J2E, 24)
domek Berniemu vlastně NEPATŘIL (J2C, 432)

Příklad (9) odráží rozdíly v rekcii - anglické *own* x české *patřit*. Příklad (8) ilustruje hlubší rozdíl mezi češtinou a angličtinou: zatímco flektivní povaha češtiny umožňuje konstruovat prvky s adverbialní sémantikou jako příslovečné určení - počáteční člen v příkladu (8) vyjadřuje místo, odkud děj vychází - v angličtině tyto prvky, nejde-li o temporální či lokální scénu, v případě tematické funkce zaujímají počáteční pozici zpravidla v konstrukci podmětu. Repertoár sémantických rolí anglického podmětu tak zahrnuje i sémantické role typicky adverbialní, přičemž jednotlivé případy mnohdy v češtině vůbec nemají syntaktickou obdobu, srov. např. (10).

- (10) The roof of the tunnel was seeping water.
Stropem tunelu prosakovala voda.

Třetí sloupec v tabulkách 3 a 4 registruje divergentní protějšky příslovečného určení. Tento větný člen se ukázal být po podmětu jako nejkonstantnější (tabulka 1 a 2: mezi 93-94 %).

Ve směru čeština > angličtina jsou tři nejčastěji zastoupené protějšky předmět (44 %), premodifikátor (23 %) a podmět (18 %). Z nich nejčastější typ divergence, české příslovecné určení > anglický předmět (44 %), představuje rozdíly v rekcí. Anglické tranzitivní sloveso s předmětovou komplementací má protějšek v českém intransitivním slovese s komplementací adverbialní. Rozdíly v rekcí představují významný faktor syntaktické divergence vyplývající z neutrální povahy anglického slovesa, na kterou ukázal už Mathesius (1975, s. 76—77). V tomto případě se bezpříznakovost anglického slovesa týká tranzitivity/intransitivity: srov. *climb* v příkladu (11) a jeho intransitivní užití: *we climbed steadily*, což v češtině zpravidla není možné. V poslední instanci je tento rys anglického slovesa důsledek analytické povahy anglického gramatického systému.

(11)	Stoupali jsme po úzkém schodišti.	(K1C, 14)
	We climbed a narrow staircase.	(K1E, 4)

Hojně zastoupená divergence české příslovecné určení > anglický premodifikátor (23 %, viz tabulku 3) je průvodní rys divergence v slovnědruhové příslušnosti, a tudíž i syntaktické funkci řídicího členu, viz (12).

(a)	Pak jsme si chvíli povídali.	(K1C, 15)
	Then we had a short chat.	(K1E, 5)
(b)	A mímě pootočila křeslo.	(K1C, 17)
	She gave the chair a gentle turn.	(K1E, 8)
	(She gently turned the chair.)	
(c)	Pohlédl na mne dotčeně.	(K1C, 13)
	He gave me an irritated look.	(K1E, 3)

Tato divergence vyplývá z hlubšího rozdílu mezi češtinou a angličtinou, který konstatoval už Mathesius (1975, s. 43, 105) a další čeští autoři: z nominálnější povahy angličtiny, ve srovnání s verbálnější povahou češtiny. V češtině příslovecné určení modifikuje sloveso, kdežto v angličtině je slovesný děj disociován do složky kategoriální a lexikální. Vlastní slovesný děj je ztvárněn dějovým jménem ve funkci předmětu a česká adverbialní modifikace se reflektuje v adjektivní modifikaci tohoto dějového jména. Z hlediska AČV jsou uvedené příklady ilustrativní vzhledem k neměnnosti struktury bez ohledu na český originál. Zatímco v češtině zaznamenáváme slovosledné obměny s důsledky pro AČV, anglické protějšky jsou všechny šablonovitě totožné, ačkoliv i angličtina by mohla použitím verbální konstrukce dosáhnout stejného rozložení výpovědní dynamičnosti (VD), srov. (12b). V příkladu (12c) by činila potíže adverbialní forma: *with irritation / in an irritated way*.

Tuto syntaktickou divergenci lze připsat vlivu aktuálního členění jen zčásti - pouze (12a) má stejné rozložení VD jako originál. Konstrukce primárně slouží jako prostředek vidový (Aktionsart) sloužící k vyčlenění jednoho aktu slovesného děje a/nebo jako prostředek usnadňující modifikaci, popř. kvantifikaci, kde adverbialní realizace těchto procesů naráží na obtíže, jako v příkladu (12c).

Poslední typ divergence českého příslovecného určení s výskytem nad 10, anglický podmět (18 %, viz tabulku 3), rovněž vytváří zřetelný vzorec, srov. (13).

(13)	(a) V těch pauzách byla celá hrůza, která...	(K2C, 70)
	Those pauses contained all the horror that...	(K2E, 71)

(b) Na dvou židlích seděli mužové...	(K1C, 16)
Two chairs were occupied by men...	(K1E, 6)

Na rozdíl od prvních dvou typů divergence českého příslovečného určení tento typ jasně svědčí o tom, že odlišnost anglické syntaktické struktury je důsledkem zachování struktury aktuálněčlenské. České věty mají v počáteční pozici tematické adverbíale, kterému v angličtině odpovídá počáteční tematický podmět (v příkladu (13a) má temporální sémantiku). Tato divergence zároveň umožňuje ztvárnit koncové réma postverbálním členem (předmětem, příslovečným určením).

V opačném směru (viz tabulku 4) český divergentní protějšek anglického příslovečného určení s nejvyšším počtem výskytů (29) představuje další, dosud nezaznamenaný faktor divergence: adverbíale nemá samostatný protějšek, nýbrž je začleněno do morfemtickosémantické struktury slovesa:

(14) (a) the dinghy swung slowly round	(J4E, 10)
lodka se zvolna otáčela	(J4C, 212)
(b) they are always difficult to find	(FJE, 44)
bývá velmi obtížné je najít	(FJC, 42)

Většina dokladů této skupiny patří k typu (14a). Tato divergence je důsledek syntetické povahy flektivní češtiny, na rozdíl od analytické struktury anglické. V opačném směru je tento typ divergence marginální (5 výskytů, viz tabulku 3 a příklad (15)).

(15) Znovu se oženil.	(K1C, 13)
He had remarried.	(K1E, 3)

Druhý početně zastoupený divergentní protějšek anglického příslovečného určení je podmět (26 výskytů, viz tabulku 4). Nejčastěji jde o korespondenci mezi anglickým rematickým koncovým příslovečným určením původce děje v pasivní větě a českým rematickým koncovým podmětem, viz (16a). Korespondence typu (16b) je méně častá:

(16) (a) The air was torn by the scream of engines	(J4E, 10)
vzduch rozdrásalo ječení motorů	(J4C, 212)
(b) Sarah's face was streaming with tears	(FJE, 54)
po Sařině obličejí tečou slzy	(FJC, 53)

Divergence typu (16a) je důsledek postavení pasiva v systému českého slovesa. Typ (16b) odráží rozdíly v rekcii.

Třetí častý divergentní protějšek anglického příslovečného určení je předmět s 20 výskytů (viz tabulku 4): přes dost velký počet dokladů se u tohoto typu divergence nerýsuje distinktivní vzorec; spíše jde o individuální řešení jednotlivých případů.

(17) not a single servant has been sent on his or her way	(FJE, 52)
ani jeden sluha nebo služka nedostal nebo nedostala výpověď	(FJC, 51)

Poslední divergentní protějšek anglického příslovečného určení s výskytem nad 10 je český přívlastek (premodifikátor) (15 případů, viz tabulku 4). Tato divergence představuje ve většině případů stejný vzorec, jehož základem je divergence v řídicím členu: proti anglickému adjektivu modifikovanému nebo intenzifikovanému adverbium je v češtině substantivum modifikované adjektivem. Z toho pak vyplývá divergence v syntaktické funkci. Srov. (18).

(18) Maurice was always very odd and secretive	(J4E, 30)
Maurice byl vždycky velký podivín a tajnůstkář	(J4C, 23)

Tento typ divergence se rovněž vyskytl ve směru čeština > angličtina (viz (12)), kde byl projevem nominálních tendencí v angličtině. Zde se však jeví jako v podstatě povrchová divergence, motivovaná větší uzuálností divergentního vyjádření. Zvolená verze zní přirozeněji než „byl vždycky velmi divný a tajnůstkářský“.

Čtvrtý sloupec v tabulce 3 a 4 uvádí divergentní protějšky předmětu. Ve směru čeština > angličtina jsou tři nejčastěji zastoupené protějšky podmět (45 výskytů), Cs (14 výskytů) a příslovečné určení (11 výskytů). Kvantitativní výsledky mluví zřetelně ve prospěch podmětu. Vztahy ilustrované v příkladech (19) a (20) již byly zaznamenány v případě divergentních protějšků podmětu - viz (1) a (5), které exemplifikují reflexi anglického podmětu v předmětu. Zároveň ukazují, že syntaktická divergence zahrnuje ještě další větný člen, předmět. Příklady (19) a (20) ilustrují tyto vztahy z pozice předmětu:

(19) Můj prvotní úlek vystřídal vztek	(VC, 10)
My initial fright gave way to outrage	(VE, 8)
(20) celou místnost rozdělovala dlouhá knihovna	(VC, 28)
the entire room was divided in two by a long bookcase	(VE, 28)

Co bylo řečeno o příkladech (1) a (5), platí v plné míře též zde: český počáteční tematický předmět se reflektuje v anglickém počátečním tematickém podmětu a český rematický koncový podmět v anglickém rematickém koncovém předmětu. Faktor motivující syntaktickou divergenci je zde zřejmě princip základního rozložení výpovědi dynamičnosti s jádrem výpovědi na konci.

Reflexe českého předmětu v anglické C_s , viz (21), opět zahrnuje jako protějšek českého *mít* anglické *be*, kterýžto vztah již byl zaznamenán v opačném směru (příklad (7)):

(21) Měl jen euforickou náladu	(SC, 153)
he's just been in a euphoric mood	(SE, 48)

Adverbiální protějšek českého předmětu ilustruje příklad (22):

(22) Jiřík si trochu posmrkal sako.	(VC, 25)
Jirik managed to sneeze some mucus on to his jacket.	(VE, 24)

Vzhledem k tomu, že jak předmět, tak příslovečné určení stojí v postverbální pozici, syntaktická divergence nemění lineární pořadí a zachovává stejné jádro výpovědi, jinak ztvárněné syntakticky. Jde o důsledek neexistence přesného ekvivalentu českého slovesa, jehož význam je vyjádřen perifrasticky.

V opačném směru (tabulka 4) se jako nejčastější protějšek anglického předmětu ukázalo být české příslovečné určení (42 výskytů), dále inkluze do slovesa (30 výskytů) a podmět (22 výskytů). Korespondenci anglický předmět > české příslovečné určení ilustruje příklad (23).

(23) [she] left the dance floor	(J3E, 3)
odešla z parketu	(J3C, 7)

Tato divergence je zrcadlový obraz vzorce, který byl zaznamenán mezi divergentními protějšky příslovečného určení, avšak v opačném směru: z češtiny do angličtiny, viz

(11). Stojí za zmínku, že i kvantitativní zastoupení je velmi podobné: české příslovečné určení > anglický předmět 44 %, anglický předmět > české příslovečné určení 42 %. Jako významný faktor syntaktické divergence se zde uplatňuje, jak již bylo řečeno, rozdíl v rekcí. Anglické tranzitivní sloveso s předmětovou komplementací se reflektuje v českém intransitivním slovese s komplementací adverbialní. Tento rozdíl vyplývá z neutrální povahy anglického slovesa z hlediska tranziti vity/intranziti vity: *she left-she left the floor*, v češtině tranzitivní užití vyžaduje jiné sloveso: *odešla x opustila parket*. V poslední instanci tento rys anglického slovesa souvisí s analytickou povahou anglického gramatického systému.

Druhá nejčastěji se vyskytující divergentní reflexe anglického předmětu je zahrnutí jeho významu do českého slovesa (30 výskytů), srov. (24).

(24)	They've had a row	(J3E, 5)
	Hádaly se	(J3C, 10)

Také tento typ byl zaznamenán mezi divergentními protějšky příslovečného určení, a to ve stejném směru, z angličtiny do češtiny, srov. (14) (29 výskytů - opět téměř totožné kvantitativní zastoupení). Tato divergence je opět důsledek analytické povahy angličtiny: slovesný význam je často disociován do kategoriální (slovesné) a významové (jmenné) složky. V opačném směru z češtiny do angličtiny je tento typ divergence řídký (6 případů, viz tabulku 3, a příklad (25)).

(25)	Pokrčil jsem omluvně rameny	(VC, 26)
	I shrugged apologetically	(VE, 26)

Stojí za zmínku, že analytické vyjádření je v tomto případě více ve shodě se základním rozložením výpovědní dynamičnosti než vyjádření syntetické.

Třetí z početně zastoupených českých divergentních protějšků anglického předmětu, podmět (22 %, viz tabulku 4), se převážně vyskytuje ve struktuře ilustrované příkladem (26).

(26)	The guest list had chiefly comprised their most prestigious writers	(J3E, 14)
	Na seznamu hostů byli především nej význačnější spisovatelé	(J3C, 19)

Tento typ divergence byl zaznamenán u příslovečného určení ve směru z češtiny do angličtiny, srov. (13). Motivace je ovšem odlišná. Ve směru Č>A je zřetelný vliv AČV, zde divergence souvisí s volbou slovesa. Anglická věta má základní rozložení výpovědní dynamičnosti s tematickým podmětem na začátku a rematickým předmětem na konci; český protějšek má stejné rozložení výpovědní dynamičnosti, avšak počáteční sémantický lokativní prvek je ztvárněn jako příslovečné určení; v souvislosti s tím a volbou slovesa je koncová rematická pozice obsazena podmětem. Stejná motivace syntaktické divergence byla zmíněna již v souvislosti s příkladem (8). U tohoto typu je však divergence častěji motivována volbou slovesa. Kromě 4 dokladů všechny případy této skupiny mají v angličtině koncový rematický předmět a v češtině koncový rematický podmět. Koncové postavení (s výjimkou 1 w/z-zájmena) mají i anglické tematické předměty, což je pravidlem. Odpovídající český tematický podmět naproti tomu stojí v tematické sekci.

(27)	The Commissioner wouldn't like it	(J3E, 13)
	že by se to panu komisaři nezamlouvalo	(J3C, 18)

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že v případě divergentních protějšků předmětu se jako motivace syntaktické divergence uplatňují další, do značné míry specifické faktory, především slovesná valence a analytické tendence, pokud jde o formu predikátu, a to především ve směru z angličtiny do češtiny. Ve směru z češtiny do angličtiny se nadále uplatňuje úloha AČV: syntaktická divergence do značné míry vyplývá z aktuálněčlenské funkce českého předmětu, která bývá zachována včetně pozice odpovídající příslušnému stupni výpovědní dynamičnosti.

Poslední z dosud zkoumaných větných členů, Cs, nejméně konstantní (81,6 % z češtiny do angličtiny; 62,2 % z angličtiny do češtiny, viz tabulky 1 a 2), se od předchozích větných členů, pokud jde o míru konstantnosti, výrazně liší velkým rozdílem mezi mírou konstantnosti ve směru Č>A a ve směru A>Č. Zatímco u ostatních větných členů je rozdíl v konstantnosti mezi oběma směry malý (menší než 3 % v případě předmětu: Č>A 88,9 %, A>Č 85,7 %) nebo zanedbatelný (méně než 1 % v případě podmětu: Č>A 95,65 %, A>Č 96,15 % a příslovecného určení: Č>A 93,95 %, A>Č 93,3 %), u Cs tento rozdíl činí téměř 20 % (Č>A 81,6 %, A>Č 62,2 %). Z toho vyplývá další rozdíl: zatímco syntaktická konstantnost větných členů ve směru Č>A klesá postupně bez výrazných zlomů, v opačném směru mezi nejméně konstantní Cs a nejbližším členem na stupnici konstantnosti, předmětem, je skok. Příčiny tohoto dosud nezaregistrovaného rysu naznačuje distribuce divergentních funkcí, jak jsou uvedeny v tabulkách 3 a 4.

V porovnání jednotlivých větných členů v A a Č z hlediska předpokládaného vztahu mezi jejich formální, syntaktickou a aktuálněčlenskou charakteristikou na straně jedné a stupněm syntaktické konstantnosti na straně druhé byla jmenná část přísudku popsána jako v podstatě v obou jazycích obdobná. Šlo především o shodu v aktuálněčlenské funkci, která je u tohoto větného členu jiná než rematická velmi zřídka. Je však třeba uvést dost výrazný rozdíl mezi A a Č v pojetí spony: oproti pojetí českému — k sponovým slovesům se řadí jen *být* a *stát se* — je třída sponových sloves v A podstatně širší (Quirk et al., 1985, 16.21). Kritériem je zde adjektivní forma komplementace (*she looks sad*) ve spojení s významem, který lze parafrázovat pomocí *be* nebo *become* ve spojení s dalším sémantickým rysem: , vnímaná zrakem je smutná¹. Tyto případy se ovšem vyskytly jen ve směru z A>Č a uvádím je jako zvláštní skupinu v rámci divergentního vztahu angl. C_s > čes. adv., viz tabulku 4.

Jiný specifický problém, který bylo třeba řešit při klasifikaci protějšků na stejné a odlišné, byly případy, kdy se Cs objevila v druhém jazyce jako modifikace Cs. Tyto případy jsou časté ve směru Č>A (28 výskytů) a z hlediska odlišné formy by měly být přiřazeny k odlišným protějškům. Většinou však jde o případy ilustrované příkladem (28): české predikativní adjektivum se reflektuje v modifikaci přidaného řídicího členu, kterým je v pronominalizované formě opakované substantivum z podmětu, nebo kategoriální substantivum či zájmeno.

(28> (a) náš odjezd byl velmi kvapný	(JIC, 66)
our departure had been a hurried one	(JIE, 68)
(b) Věda je vznešená a krásná.	(JIC, 37)
Science ... was a sublime and beautiful thing	(JIE, 39)
(c) bylo to hrozné	(JIC, 26)
It was something awful	(JIE, 27)

(d) jsem na tom velmi špatně	(HAC, 87)
I'm in a very bad way	(HAE, 51)

Tento způsob kvalifikace, ilustrovaný příkladem *Mrs. Smith was a clever woman*, Mathesius (1975, s. 114) označuje jako kvalifikaci nepravým zařazením a ve srovnání s kvalifikací samotným adjektivem ho charakterizuje jako idiomatictější. Značný počet dokladů, čerpaných z obou pramenů, tento názor potvrzuje. V opačném směru je tento typ málo doložen (6 různorodými doklady). Vzhledem k tomu, že substantivní řídicí člen přidaný do jmenné části přísudku téměř nikde nezavádí do sémantické struktury věty nový prvek, byly tyto případy zařazeny k stejným protějškům.

Z tabulky 3 vyplývá, že k nejčastěji zastoupeným divergentním protějškům české C_s patří inkluze do slovesa (29 %), předmět (19 %) a podmět (16 %). Jediný další divergentní protějšek s frekvencí nad 10 výskytů, doplněk předmětu (13 %), je čerpán téměř výlučně z jednoho pramene (JIC).

Nejpočetněji zastoupený typ divergence, inkluze do slovesa (29 %), ilustrují následující příklady:

(29) (a) Jak spíš? - To je různé.	(HAC, 37)
How do you sleep? - It varies.	(HAE, 15)
(b) Nebudu už jiný.	(HAC, 49)
I won't change.	(HAE, 24)
(c) Jsem rád, že isme zaiedno.	(HAC, 27)
<u>I'm glad we asree.</u>	(HAE, 7)
(d) ...někomu, kdo toho není hoden	(JIC, 38)
...upon anyone who didn't deserve them	(JIE, 39)

Pokud jde o AČV, syntaktická divergence je neovlivňuje - v Č je rématem C_s , v angličtině koncové sloveso, které zahrnuje přechodovou složku. Z konfrontačního hlediska je tato skupina zajímavá především proto, že typ divergence, který představuje, byl dosud zaznamenán jen v opačném směru, jako projev nominálních tendencí v angličtině. Angličtina se považuje za nominálnější než čeština obecně, zde se však jako nominálnější jeví čeština a jako verbálnější angličtina.

V této skupině se AČV ukázalo být motivujícím faktorem ve dvou vzácných případech, kdy je česká C_s tematická a stojí v počáteční pozici. Proti sponě je zde užito pasiva plnovýznamového slovesa, čímž se rovněž dosahuje koncového postavení rematického prvku: český koncový rematický podmět se reflektuje v anglickém určení původce děje, srov. (30).

(30) ale tím větší byla jeho radost ze získaných zkušeností	(JIC, 35)
However, this was outweighed by the pleasure of gaining experience.	(JIE, 37)

Druhý odchylný protějšek, předmět (19 výskytů), je průvodním rysem volby tranzitivního slovesa, i když ve většině případů tato slovesa vlastně představují tranzitivní spony, neboť vyjadřují pouze velmi obecné vztahy: *have, be, make*.

(31) (a) Tvrdí o něm, že je neobvykle nadaný.	(JIC, 33)
She claims that he has an unusual talent.	(JIE, 34)
(b) Mnoho psů je zajícova smrt.	(JIC, 40)
Many dogs mean the death of a hare.	(JIE, 41)
(c) že mladá žena bude špatnou matkou	(JI, 76)
that a young woman will make a bad mother	(JIE, 77)

Většina případů této skupiny má synonymní alternativní vyjádření analogické české sponové predikaci: *have a talent /be gifted, make a good mother /be a good mother*, jde tedy o subjektivní volbu překladatele. Kde je zvolené tranzitivní sloveso plnovýznamové (viz (32)), opět angličtina vykazuje verbálnější způsob vyjádření než čeština:

(32) No tak to by byla delší debata	(HAC,27)
Well, that would require some discussion.	(HAE, 7)

Jak je zřejmé z uvedených příkladů, AČV se zde jako faktor divergence neuplatňuje. Zároveň však není divergencí nijak ovlivněno, neboť v obou jazycích zůstává réma na konci.

Divergence česká $C_s >$ anglický podmět (16 případů) se vyskytuje ve dvou struktu-
rách: v existenciální konstrukci (viz (33); 8 dokladů) a ve větě se slovesem objevení se / existence na scéně, jemuž předchází rematický podmět (viz (34); 2 doklady, k nimž lze přiřadit jeden případ, v němž se česká C_s reflektuje v modifikaci anglické C_s).

(33) (a) je slyšet zvuk tekoucí vody	(HAC 75)
There is the sound of running water	(HAE, 42)
(b) Je to nejkrásnější kousek světa, jaký jsem kdy viděl. (JIC, 64)	
...there is no more beautiful place in the world	(JIE, 66)
(34) (a) bylo nesnesitelné dusno	(JIC, 65)
an unbearable closeness set in	(JIE, 66)
(b) Je to zlé	(JIC, 46)
A terrible thing has taken place	(JIE, 48)

Tyto případy, přestože nečetné, zasluhují pozornost, neboť demonstrují sílu primárního slovosledného principu v angličtině, gramatickou funkci, která zde překonává princip umístit jádro výpovědi na konec. Výsledkem syntaktické divergence je postavení rématu na začátku. Mezi doklady syntaktické divergence je tento jev vzácný, neboť případy, v nichž je zasažen -preverbální a postverbální člen, představují právě oblast, v níž se aktuálněčlenská funkce ukazuje jako primární faktor, který divergenci motivuje, viz (1), (13), (19) (20), (30), (35). V případě divergence česká $C_s >$ anglický podmět je vliv aktuálněčlenské funkce na syntaktickou divergenci zřejmý ve dvou případech tematické preverbální C_s , viz (35a), (35b).

(35) (a) nejtrestuhodnější formou rozržitosti je, když	
se lidé zapomínají radovat ze života	(JIC, 43)
the most reprehensible form of absentmindedness	
comes about when people forget to enjoy life	(JIE, 45)
(b) Hlavní bylo, že ji pozval.	(JIC, 55)
The main thing was that he had invited her.	(JIE, 57)

Příklad (36) zaslouží zmínku, protože pokud jde o jmennou část přísudku, je to jediný zaznamenaný případ, kde syntaktická divergence vede k jiné aktuálněčlenské struktuře:

(36) Zase bylo jednotvárné ticho.	(JIC, 65)
The uneventful silence returned.	(JIE, 67)

Obě znění popisují stejnou opakující se událost, avšak liší se jádro výpovědi: zatímco v češtině jím je C_s (*ticho*), v angličtině je to sloveso (*return*).

Případy reflexe české C_s v anglickém doplňku předmětu (13 výskyty) jsou všechny téhož druhu a demonstrují jednak úzký vztah mezi C_s a Co , jednak tendenci angličtiny ke komplexní kondenzaci: proti české finitní větě se sponovou predikací je v angličtině infinitivní vazba nebo jiná kondenzovaná konstrukce, srov. (37).

(37) (a)	Myslím, že mu dokonce není vhod, že...	(JIC,38)
	I believe he does not even find it appropriate that...	(JIE, 40)
(b)	Domnívala se prostě, že není nutno, aby sdělovala...	(JIC, 48)
	she had not deemed it necessary to divulge...	(C,50)
(c)	že se můj výklad stal poněkud rozpačitým	(JIC,31)
	that made my explanation somewhat diffident	(JIE,31)

Poslední sloupec tabulky 4 obsahuje divergentní protějšky anglické C_s v češtině. Na prvním místě je stejně jako v opačném směru inkluze do slovesa (33 výskyty), srov. (38).

(38) (a)	<u>he had been in search of information</u>	(JIE, 25)
	<u>sháněl tadv informace</u>	(JIC, 33)
(b)	<u>And who is actually in charge now?</u>	(JIE, 29)
	<u>Kdo to tam vlastně teď vede?</u>	(JIC, 37)
(c)	<u>Linnaeus himself finally went mad.</u>	(FJE, 47)
	<u>Linné se nakonec zbláznil.</u>	(FJC, 45)

Jak ukazuje (38c), angličtině někdy jednoslovné sloveso pro vyjádření příslušného pojmu schází. Jiné případy, které se v této skupině vyskytly, jsou *be silent* (mlčet, zmlknout), *get used to* (zvyknout si). Zde anglický lexikální systém poskytuje jen analytické formy výrazu. Častěji však je volba sponové predikace záležitostí stylistické nebo jinak motivované volby, neboť existuje synonymní sloveso: z dokladů této skupiny lze uvést dvojice *be aware / realize*, *be enough/suffice*, *be convenient / suit*, *be amusing / amuse*, *be afraid /fear* aj.

Druhý početně zastoupený divergentní protějšek anglické C_s je předmět (15 výskyty, viz tabulku 4). Stejně jako v opačném směru, divergence je důsledek použití tranzitivního slovesa místo spony.

(39) (a)	I realize how <u>busy</u> you are now.	(JIE,24)
	Dovedu si představit, co <u>máš</u> ted <u>práce</u> .	(JIC,32)
(b)	So I should not have <u>been too inclined to laugh</u> ...	(FJE, 46)
	Takže bych sotva <u>měl chuť smát se</u> ...	(FJC,44)

Opakovalo se sloveso *mít* (5 výskyty), které bylo často registrováno jako protějšek existenciálního nebo sponového *be*, viz (31a). V tomto případě jde v obou jazycích o volbu mezi alternativními způsoby vyjádření *mít talent/být nadaný* - *to have an unusual talent / be unusually gifted* , ale jinde tato volba není, srov.: *be lucky /have luck* - *mít štěstí x být šťastný* .

Jiný opakující se případ byl český předmět v protějšku vytýkáci a pseudovytýkáci konstrukce (4 výskyty).

(40) (a)	He might perhaps have seen a very contemporary social symbolism...;	
	but what he did see <u>was a kind of edificiality</u> of time.	(FJE, 47)
	Snad by byl mohl spatřovat velmi současný sociální symbol...	
	On však <u>viděl jakousi velebnou budovu času</u> .	(FJC, 46)

- (b) It's his ghost that people claim to see, still scrubbing away at the stain. (J1E, 32)
Prý tu lidé dodnes vidají ieho ducha, jak se snaží skvrnu odstranit. (J 1C, 41)

Anglická Cs s protějškem v českém příslovečném určení je zastoupena 18 výskyty; z hlediska formy sem ještě patří protějšky anglických sloves *seem* a *look* (11, viz tabulku 4). Tento typ divergence je velmi obdobný reflexi anglického Cs_s v předmětu; většina dokladů obsahuje příslovečné určení jako průvodní rys náhrady spony plnovýznamovým slovesem, srov. (41):

- (41) ...a room which ... was surprisingly restful (J1E, 28)
...po místnosti, která ... působila překvapivě klidně (J 1C, 36)

Opět byly případy výskytu českého příslovečného určení v protějšcích anglické vytýkací konstrukce:

- (42) it was in these more intimate ceremonies that Sarah's voice was heard at its best and most effective. (FJE, 54)
A právě při těchto důvěrnějších sezeních zněl Sařin hlas nejlépe a nejpůsobivěji. (FJC, 53)

Příklad na anglické sponové *look*:

- (43) It should have looked incongruous (J1E, 33)
Měl by vypadat nepatřičně (J1C, 42)

Poslední početně zastoupený divergentní protějšek anglické Cs_s je český podmět s 16 výskyty (viz tabulku 4). Stejně početně je tento typ divergence zastoupen i v opačném směru, viz tabulku 3. Příklady lze rozdělit do dvou vzorců. V obou je kromě jmenné části přísudku zasažen též anglický podmět. V prvním vzorci se anglický podmět reflektuje v českém příslovečném určení. Lineární řazení v originálu zachovává základní rozložení výpovědní dynamičnosti s tématem na začátku a rématem na konci. České divergentní protějšky zachovávají stejné lineární řazení, takže výsledek je zcela obdobná aktuálněčlenská struktura. Srov. (44).

- (44) The room had obviously once been the kitchen (J1E, 27)
V Koutku byla předtím očividně kuchyň (J1C, 34)

Jelikož anglickou strukturu lze v češtině včetně AČV zcela imitovat, je zřejmé, že volba divergentní syntaktické struktury s ním nesouvisí, nýbrž je důsledkem již konstatované tendence češtiny konstruovat prvky s adverbialní sémantikou jako syntaktická adverbialia.

V druhém vzorci si oba zasažené větné členy v češtině vymění syntaktickou funkci: anglický počáteční tematický podmět se reflektuje jako počáteční tematická Cs_s v češtině a anglická rematická Cs_s v koncové pozici má protějšek v českém rematickém koncovém podmětu, srov. (45).

- (45) These last hundred years or more the commonest animal on its shores has been man (FJE, 44)
Za posledních sto let byl nejčastěji se vyskytujícím živočichem na tomto břehu člověk (FJC, 42)

Vztahy mezi A a Č u tohoto typu divergence vyžadují další výzkum s přihlédnutím k většinovým případům, v nichž se struktury v obou jazycích shodují, a k ojedinělým případům anglickým, které ilustruje poslední příklad (46):

- (46) but worst of all was the shrieking horror on the doomed
 creature's pallid face (FJE, 49)
 Ale nejhorší ze všeho jsou k hrůznému výkřiku otevřená
 ústa v smrtelně bledém obličejí té ztracené duše (FJC, 48)

Počáteční pozice Cs v angličtině je umožněna tím, že *worst* je indikováno jako adjektivum svou formou a jako adjektivum nemůže být podmětem. Kdyby v této pozici stálo substantivum, byl by to podmět. Příklad (46) ilustruje výjimečný případ formální distinkce, která se uplatňuje ve stejné funkci jako český instrumentál k vyjádření C_s.

Zbývá vysvětlit, co je příčinou vysokého stupně nekonstantnosti jmenné části přísudku ve směru z angličtiny do češtiny (62,2 %). Je to důsledek tří ze čtyř nejzastoupenějších divergentních protějšků: inkluze do významu slovesa a adverbálních a předmětových protějšků, které společně tvoří 77 % všech divergentních dokladů. Divergence zde vyplývá z užití plnovýznamového slovesa místo spony. Vysoké procento této nekorespondence jednoznačně svědčí o verbálnější povaze češtiny. Plnovýznamová slovesa místo spony byla sice také registrována jako nejčastější typ divergence i ve směru z češtiny do angličtiny, ale celkové procento stejných tří typů divergence (inkluze do slovesa, předmět, příslovecné určení) bylo nižší: 54 (viz tabulku 3). Přitom v obou jazycích použití verbální či verbonominální formy je většinou věc volby, a jen zřídka důsledek mezery v systému.

Závěrem lze konstatovat, že faktory, které se uplatňují při syntaktické divergenci, jsou většinou pro každý z obou směrů specifické. Jediný z dosud zjištěných, který hraje roli v obou směrech, je odlišná rekece. I když se tento faktor jeví jako velmi povrchový, odráží se v něm hlubší rozdíly v sémantické struktuře slovesa, charakteristické na jedné straně pro jazyk analytický, na druhé pro jazyk syntetický.

Ve směru z češtiny do angličtiny se uplatňuje jako specifický faktor aktuálněčlenská struktura v tom smyslu, že anglická věta do značné míry imituje slovosled věty české, který realizuje základní rozložení výpovědní dynamičnosti s tématem na začátku a rématem na konci. Působení této aktuálněčlenské struktury lze vysledovat skoro všude tam, kde je syntaktickou divergencí zasažen podmět (příklady (1), (13), (19), (20), (30), (35)). Je ovšem na místě připomenout, že ojediněle je výsledkem syntaktické divergence lineární řazení, které je v rozporu se základním rozložením výpovědní dynamičnosti (34a), (34b).

Kde jsou však zasaženy syntaktickou divergencí postverbální členy, tj. jeden postverbální člen se reflektuje v jiném postverbálním členu, tam se AČV jako faktor neuplatňuje. Kromě těchto dvou faktorů se ve směru Č>A též uplatňují některé specifické projevy tendence angličtiny k nominálnosti (viz (12)).

Ve směru z angličtiny do češtiny je z uvedených faktorů vyloučeno AČV. Pokud jde o syntetičnost/analytičnost, přestože se čeština jeví zřetelně jako syntetičtější (viz (14)), i angličtina se tak nezřídka vyjadřuje (viz (29)). Pro češtinu se jako specifické zatím ukázaly být dva faktory: velmi odlišné postavení pasiva v českém verbálním systému a jeho využití v textu (příklady (5), (16a)) a tendence ke shodě mezi sémantikou a syntaktickou funkcí (počáteční tematický lokativní nebo temporální výraz syntakticky konstruovaný jako adverbiale oproti podmětové konstrukci anglické (viz (8), (13), (26), (44)).

Poslední poznámka se týká vysoké míry konstantnosti podmětu. Příčina patrně spočívá v tom, že jde o prvního účastníka slovesného děje, který se jeví pevněji svázán s funkcí podmětu, než je tomu mezi druhým, popř. třetím účastníkem a pravostrannými syntaktickými funkcemi. Přesto, že je to nejkonstantnější větný člen, divergence, které ho zahrnují, potvrzují počáteční hypotézu o vztazích mezi syntaxí a aktuálním členěním.

PRAMENY

- BE Bainbridge, B. (1977): *The Bottle Factory Outing*. Glasgow: Collins.
- BC Bainbridgeová, B. (1981): *Podnikový výlet v prodlouženém čase*. Překlad H. Bělehradská. Praha: Odeon.
- FLC Fuks, L. (1963): *Pan Theodor Mundstock*. Praha: Československý spisovatel.
- FLE Fuks, L. (1969): *Mr. Theodor Mundstock*. Překlad I. Urwinová. New York: Ballantine.
- FJE Fowles, J. (1983): *The French Lieutenant's Woman*. Granada: Triad. 1. vyd. 1969.
- FJC Fowles, J. (1976): *Francouzova milenka*. Překlad H. Zantovská. Praha: Mladá fronta.
- HAC Havel, V. (1990): *Largo desolato*. In: V. Havel, *Largo desolato. Pokoušení. Asanace*. Praha: Artforum. 1. vyd. 1985.
- HAE Havel, V. (1987): *Largo desolato*. Překlad T. Stoppard. London - Boston: Faber and Faber.
- J1E James, P. D. (1994): *Original Sin*. London: Faber and Faber.
- J1C Jamesová, P. D. (1999): *Vraždy v nakladatelství*. Překlad A. Rovenská. Praha: Nakladatelství MOTTO.
- J2E James, P. D. (1972): *An Unsuitable Job for a Woman*. New York: Warner.
- J2C Jamesová, P. D. (1986): *Povolání pro ženu nevhodné*. In: *3xAdam Dalgliesh*. Překlad J. Schwarz. Praha: Odeon.
- J3E James, P. D. (1989): *Devices and Desires*. London: Faber and Faber.
- J3C Jamesová, P. D. (1993): *Plány a touhy*. Překlad L. a R. Pellarovi. Praha: Odeon.
- J4E James, P. D. (1984): *Unnatural Causes*. London: Sphere Books.
- J4C Jamesová, P. D. (1986): *Z příčin nikoliv přirozených*. Překlad J. Z. Novák. Praha: Odeon.
- J1C Jirotko, Z. (1943): *Satumin*. Praha: František Borový.
- J1E Jirotko, Z. (2003): *Satumin*. Překlad M. Comer. Praha: The Karolinum Press.
- K1C Kundera, M. (1966): *Žert*. Brno: Atlantis.
- K1E Kundera, M. (1984): *The Joke*. Překlad M. H. Heim. New York: Harper and Row.
- K2C Kundera, M. (1985): *Nesnesitelná lehkost bytí*. Toronto: Sixty-Eight Publishers.
- K2E Kundera, M. (1999): *The Unbearable Lightness of Being*. Překlad M. H. Heim. London: Faber and Faber.
- SC Stýblová, V. (1990): *Mne soudila noc. Skalpel, prosím*. Praha: Československý spisovatel.
- SE Stýblová, V. (1985): *Scalpel, Please*. Překlad J. Newton. Praha: Orbis Press Agency.
- VC Viehwegh, M. (1994): *Výchova dívek v Čechách*. Praha: Český spisovatel.
- VE Viehwegh, M. (1997): *Bringing Up Girls in Bohemia*. Překlad A. G. Brain. London: Readers International.

LITERATURA

- ČERMÁKOVÁ, M. (1999): *Větněčlenská korespondence podmětu mezi angličtinou a češtinou*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- DUŠKOVÁ, L. (1972): On some functional and stylistic aspects of the passive in present-day English. *Philologica Pragensia*, 14, s. 117-143. Přetištěno in: Dušková, 1999a, Part 1, kap. 6.
- DUŠKOVÁ, L. (1975): On some semantic and FSP aspects of the subject in Czech and in English. *Philologica Pragensia*, 18, s. 199-221. Přetištěno in: Dušková, 1999a, Part 2, kap. 32.

- DUŠKOVÁ, L. (1986): A note on the thematic character of the subject in English in comparison with Czech. *Prague Studies in Mathematical Linguistics*, 9, s. 95-102. Přetištěno in: Dušková, 1999a, Part 2, kap. 33.
- DUŠKOVÁ, L. (1999a): *Studies in the English Language*, 1, 2. Prague: Karolinum.
- DUŠKOVÁ, L. (1999b): Basic distribution of communicative dynamism vs. nonlinear indication of functional sentence perspective. In: E. Hajičová - T. Hoskovec - O. Leška - Z. Skoumalová (eds.), *Travaux du Cercle Linguistique de Prague, n. s. / Prague Linguistic Circle Papers*, 3. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins, s. 249-261.
- DUŠKOVÁ, L. (2002): Constancy of syntactic function across languages. In: J. Hladký (éd.), *Language and Function: To the Memory of Jan Firbas*. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins, s. 127-145.
- DUŠKOVÁ, L. (2004a): Syntactic constancy of adverbials between English and Czech. In: *Prague Studies in English*, 23. Prague: The Karolinum Press, s. 111—126.
- DUŠKOVÁ, L. (2004b): Syntactic constancy of the subject complement, Part 1: A comparison between Czech and English. *Linguistica Pragensia*, 14, s. 57-71.
- DUŠKOVÁ, L. (2005): Syntactic constancy of the subject complement, Part 2: A comparison between English and Czech. *Linguistica Pragensia*, 15, s. 1-17.
- FIRBAS, J. (1966): Non-thematic subjects in contemporary English. In: J. Vachek (éd.), *Travaux linguistiques de Prague: Les problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*, 2. Praha: Academia, s. 239-256.
- FIRBAS, J. (1992): *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JOHANSSON, S. - OKSEFJELL, S. (eds.) (1998): *Corpora and Cross-Linguistic Research*. Amsterdam - Atlanta: Rodopi.
- KLEGR, A. (1995): *The Noun in Translation: A Czech-English Contrastive Study*. Praha: Karolinum.
- KOMÁRKOVÁ, J. (2000): *Constancy of Syntactic Function*. Seminární práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- KOUBOVÁ, V. (2002): *Větněčlenská konstantnost mezi češtinou a angličtinou*. Seminární práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- MATHESIUS, V. (1947): O funkci podmětu. In: V. Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich, s. 277-285.
- MATHESIUS, V. (1975): *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Praha: Academia.
- NEKVAPILOVÁ, S. (1998): *Větněčlenské korespondence podmětu mezi angličtinou a němčinou*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- QUIRK, R. - GREENBAUM, S. - LEECH, G. - SVARTVIK, J. (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- SGALL, P. - HAJIČOVÁ, E. — BURÁŇOVÁ, E. (1980): *Aktuální členění v češtině*. Praha: Academia.
- SVOBODA, A. (1968): The hierarchy of communicative units and fields as illustrated by English attributive constructions. In: D. Jeřábek (éd.), *Brno Studies in English, 7: Further Studies in the Linguistic Characterology of Modern English*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 49-85.
- UHLÍŘOVÁ, L. (1974): The role of statistics in the investigation of FSP. In: F. Danes (ed.), *Papers on Functional Sentence Perspective*. Praha: Academia, s. 208-216.
- VALEHRACHOVÁ, L. (2002): *Větněčlenská konstantnost předmětu mezi angličtinou a češtinou*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- VALEHRACHOVÁ, L. (2003): Syntactic constancy of the object between English and Czech. *Linguistica Pragensia*, 13, s. 5-15.